

ƏDƏBİYYAT

UOT 821.112.2; 821.512.161

QLOBALLAŞMA PROSESİNDƏ TÜRK YAZIÇILARIN ALMANYADA MULTİKULTURAL ƏDƏBİYYATŞÜNASLIĞIN İNKİŞAFINDAKI ROLU

Səriyyə GÜNDOĞDU*

Açar sözlər: Mühacirət ədəbiyyatı, Almaniya, Türk mühacir yazıçıları

XÜLASƏ

XX əsrin ikinci yarısından etibarən Almaniya yaranan türk mühacirət ədəbiyyatı alman ədəbiyyatına yeni bir fenomen qazandırmışdır. Bu da interkultural, immeqrant, multikultural və bizim də mühacirət adlandırdığımız ədəbiyyatdır.

Almaniyadakı mühacirət ədəbiyyatı real həyatı, mədəniyyətlərin toqquşmasını, ümumiyyətlə sosial mövzularda yazılan bədii-sənədli əsərlər alman ədəbiyyatının zənginləşməsinə mühüm töhfələr verib. Bu gün Almaniya mühacirət ədəbiyyatı dedikdə ağıla ilk gələn türk mühacirət ədəbiyyatıdır. Türk mühacir mədəniyyəti və ədəbiyyatı ilə bağlı ədəbi sahədə tədqiqat aparmaq digər azlıqlara nisbətən daha əlverişlidir. İtaliya bölgəsi üçün müəyyən miqdarda material mövcud olsa da, Türkiyə bölgəsi ədəbi əsərlər çoxluq təşkil edir. Türk mühacirlərin say baxımından da çoxluq təşkil etməsi, bununla yanaşı mədəni fərqləri və mədəni xüsusiyyətlərini aktiv şəkildə yaşaması, onları qoruyub saxlayaraq alman cəmiyyətinə təsir etmişdi.

Məqalədə türk mühacirət ədəbiyyatının Almaniya qəbul edilməsinin bəzi cəhətləri müəyyənləşdirilir. Burada əsasən Almaniya mühacirət ədəbiyyatının mərhələləri və xüsusiyyətləri təhlil edilir. Türk mühacir yazıçıları ilk başlarda əsasən türkcə yazsalar da daha sonra almanca da əsərlər yazmışlar. Türkcə yazılan əsərlər alman dilinə tərcümə edilərək nəşr olunur. Bu əsərlər poeziya, nəsr, povest və satira baxımından rəngarəngdir. Məqalədə Almaniya mühacirət ədəbiyyatı anlayışının yaranmasında və inkişafında türk mühacir yazarlarının mühüm rolu araşdırılır, onların alman ədəbiyyatının zənginləşməsinə nə qədər töhfə verdikləri müəyyən edilir. Almaniya nəşr olunan antologiyalar, elmi məqalələr və araşdırmalar nəzərə alınır.

Giriş

Müasir dünyada baş verən inkişaf mərhələsinin başlıca meyli getdikcə böyüyən qloballaşmadır. XX əsrin ikinci yarısından etibarən informasiya texnologiyalarının, rabitə sistemlərinin və nəqliyyatın inkişafı, sosial-siyasi proseslərin təsiri miqrasiya axımlarının artmasına səbəb olmuşdur. Məhz bu proses sayəsində bir çox dövlətlər monokultural formadan multikulturallığa keçid alır. Müasir almandilli ədəbiyyat həm də multikultural xarakteri ilə seçilir: miqrant yazıçılar bu ədəbiyyata başqa mədəniyyətlərin rəngarəngliyini və bədii ənənələrini gətirir.

XX-XXI əsr Alman ədəbiyyatının inkişafına və zənginləşməsinə xaricdən gələn almandilli mühacir yazıçılar tərəfindən yazılmış əsərlər öz töhfəsini vermişdir. Almaniya yerli ədəbiyyat sahəsində məhcər ədəbiyyatının tanınması və qəbul edilməsi üçün iyirmi ilə yaxın bir zaman keçmişdi. Belə ki, 1951-ci ildə Almaniya ilk dəfə olaraq ədəbi jurnallarda xarici müəlliflərin əsərləri dərc edilir. Çox vaxt şeirlər, məktublar, romanlar və hekayələr italyan katolik immiqrant işçiləri

* F.ü.f.d., AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu
E-mail: seriyye@yahoo.com

tərəfindən yazılır. İlk zamanlar mühacir yazıçıların əsərləri yalnız dar çərçivədə tanındığı üçün alman ədəbi mühitində ciddi qarşılanmırdı. Bu o demək idi ki, alman cəmiyyəti kənardan gələn immiqrant fəhlələri “qonaq işçi” (Gastarbeiter) kimi qəbul etdikləri üçün onların yazdığı ədəbi əsərlərin də keçici xarakter daşdığını düşünürdü. Bir digər məsələ də fərqli mədəniyyətlərə mənsub insanların əsasən bioqrafik xarakterli əsərlər yazması ilk zamanlar alman ədəbi mühitinin diqqətini çəkmir.

1960-cı illərdə Almaniyaya ilə Türkiyə arasında iqtisadi razılaşmaya görə türk işçilər Almaniyaya gəlməyə başlayır. Almaniyaya təkcə işçi qüvvəsi deyil, duyğuları, düşüncələri, inancları, adət-ənənələri və mədəniyyəti ilə bir insan gəlir. Max Fischer “Biz işçi istədik, onlar insan göndərdi” cümləsi bu prosesi insani yönü ilə qısa bir şəkildə ifadə edir. Yeri gəlmişkən, 1960-cı ildən başlayaraq şeirlər, hekayələr, pyeslər, esselər və s. nəşr olunurdu. Ancaq italyan yazarlarla yanaşı, Yüksel Pazarkaya, Fakir Baykurt, Ahmet Doğan kimi türk əsilli mühacir yazarlar da var ki, onlar əsərlərini həm türk, həm də alman dillərində yazırdı. Bu gün Almaniyadakı italyan və türk yazıçıları köç ədəbiyyatının formalaşmasında və inkişafında mühüm öncüllər hesab edilir. 1963-1965-ci illər arasında ilk türk əsərlərinin meydana çıxması və inkişafı diqqət çəkir. Məhz əcnəbi yazıçılar arasında Adalbert von Chamisso mükafatına ən çox türk mühacir yazıçıların layiq görülməsi diqqət çəkir.

1970-ci illərin sonu, 1980-ci illərin əvvəllərində türk və italyan yazıçıları ilə yanaşı, müxtəlif ölkələrdən gələn yazıçılar da mühacirətlə bağlı fərdi olaraq əsərlər nəşr edirdilər. Mühacir yazıçılar arasında mühacirətdən yazmayan demək olar ki, yox idi. Hər bir yazıçı öz prizmasından dəyərləndirərək vətəninə ayrı düşmənin acısını, qürbətdə qarşılaşdığı problemləri yazmağa və bunlara həll yolları axtarmağa çalışır. Hər bir mühacir qrupun daxilində bütün bu şəxsi təcrübələr Almaniya miqrasiya ədəbiyyatının formalaşmasına öz töhfəsini verir.

Əsasən Anadolunun ucqar yerlərindən gələn türk qonaq işçilər, içində yetişdikləri mədəniyyətdən fərqli bir mədəniyyətlə qarşılaşdıqlarında sarsıntı yaşayırlar. Bu mərhələdə qonaq işçi əvvəlcə öz mühitini tanımağa, özünü ifadə etməyə çalışır. Bu hallar orada yaşayan və əli qələm tutan mühacir yazarların əsərlərində ifadə olunur. Heid Rösche bu vəziyyəti belə izah edir: “Bu mərhələdə qonaq işçi əvvəlcə düşdüyü mühitlə, sonra isə özü ilə barışmağa çalışır. Bu müddət ərzində bəzi insanlar çətinliklərin öhdəsindən gələ bilmir və cəmiyyətdən uzaqlaşır. Bu psixologiya ilə qələm tutan yazıçı belə heç nə yaza bilməz. Ancaq digər tərəfdən, ədəbi təhsili olmayan insanlar da yaşadıklarını çatdırmağın nə qədər vacib olduğunu anlayır və qələmə sarılırlar”. (Rösche 1992, s. 52)

Almaniyada türk mühacir ədəbiyyatının tanınması və qiymətləndirilməsi

Almaniyada 1982-ci ildən alman dilli mühacirət ədəbiyyatı antologiyalar vasitəsilə tanınmağa başlanmışdı. Antologiyaların əksəriyyəti Münhen Universitetinin Xarici Dil kimi Alman Dili İnstitutunda İrmqard Akkermann tərəfindən Julia Abelin “Positionslichter, Die neue Generation von Anthologien der „Migrationsliteratur” (Parlaq lampalar, antologiyalar) məqaləsində redaktə edilib nəşr olunub. yeni nəsil “miqrasiya ədəbiyyatı”). (Abel 2006,s.224) 1990-cı illərdən bəri nəşr olunan antologiyaların adları adətən “Migrationsliteratur” (İmmiqrasiya ədəbiyyatı), Migrantenliteratur (immiqrant ədəbiyyatı), Literatur der Fremde” (Xarici ədəbiyyat) və ya “Interkulturelle Literatur” (Interkulturelle Literatur) kimi anlayışların istifadə edildiyini görürük Bu antologiyalardan biri də 1999-cu ildə Almaniyada yaşayan türk yazıçı Feridun Zaimoğlu tərəfindən hazırlanaraq nəşr edilib. Məhcər ədəbiyyatından ibarət antologiyalar o zaman alman cəmiyyətində güclü rezonans doğurmuşdur. Feridun Zaimoğlunun hazırladığı Antologiyada türk mühacir ədəbiyyatının təmsilçiləri olan Aysel Özakın, Şinasi Dikmen, Feridun Zaimoğlu, Yüksel Pazarkaya və digər ədiblərin ideya-məzmun və ədəbi üslub baxımından bir-biri ilə yaxınlıq təşkil etdiyini görürük.

Münhendəki Alman Xarici Dil İnstitutu, Robert Boş Fondu və Adalbert fon Chamisso kimi qurumların verdiyi mükafatlar Almaniyada Miqrasiya Ədəbiyyatının inkişafına böyük töhfə verirdi.

Almaniyadakı mühacir ədəbiyyatı, real həyat mənzərələri, mədəni toqquşmalar və ümumiyyətlə sosial problemləri əks etdirən ədəbi-sənədli əsərlər alman ədəbiyyatının zənginləşməsinə

mühüm töhfələr verir. Əslində, 1970-ci illərdən Almaniyada nəşr olunan “İmmiqrasiya ədəbiyyatı” alman ədəbi mühitində yerini genişləndirərək daha ciddi yanaşmalar və müsbət təhqidlər almağa başladı.

Almaniyada bu günə qədər aparılan araşdırmalara və hazırlanan antologiyalara nəzər saldıqda Alman ədəbiyyatşünaslığında məhcər ədəbiyyatının qəbul edilməsində türk ədəbiyyatının mühüm rolu danılmazdır. Bunu Almaniyada aparılan tədqiqatlar da sübut edir. 1986-cı ildə Hartmut Heinze, “Migrantenliteratur in der Bundesrepublik Deutschland. O, miqrasiya ədəbiyyatının vəziyyətini və inkişafını təhlil edən “Bestandsaufnahme und Entwicklungstendenzen zu einer multikulturellen Literatursynthese” (Almaniya Federativ Respublikasında İmmiqrant Ədəbiyyatı. Multikultural ədəbiyyatın sintezinə doğru inventar və inkişaf tendensiyaları) adlı araşdırma dərc etdirmişdir. “Başlığında təsvir edilən ümumə inventarlara baxmayaraq, Heinze ilk növbədə türk əsilli mühacir yazarların ədəbiyyatı ilə maraqlanır.” (Tor. 2004, səh. 25)

Zielke-Nadkarni Andrea 1996-cı ildə “Frauenfiguren in den Erzählungen türkischer Autorinnen. O, Identität und Handlungs(spiel)räume” (Türk qadın yazarlarının hekayələrində qadın fiqurları. Kimlik və sujet xətti) adlı məqalə dərc etdirmişdir. (Zielke-Nadkarni 1996, s.11) Burada da türk mühacir yazarlarının əsərlərinə diqqət yetirilir. Tədqiqata türk qadın yazıçıların cəlb edilmə səbəblərini Heinze magistr dissertasiya işində göstərmişdir. Heinze dissertasiyasının girişində yazır: “Bu tədqiqatın “əsasən türk yazıçılara yönəlik” olması, yəni nümunələrin, sənədlərin və müqayisələrin ilk növbədə Türkiyə və türk əsilli mühacirlərə aid olması Almaniyada multikultural ədəbiyyatşünaslığın inkişafında türklərin üstün rolunu bir daha göstərir. Türk mühacirlərinin mədəniyyəti və ədəbiyyatı ilə bağlı araşdırma imkanı digər azlıqlara nisbətən daha əlverişlidir. İtaliya bölgəsi üçün hələ də müəyyən qədər material olsa da, bildiyimə görə, məsələn, portuqaliyalı mühacirlər haqqında konkret heç nə yoxdur. Türk mənşəli mühacirlərin, onların mədəniyyəti və ədəbiyyatının ciddi şəkildə nəzərə alınmasının digər səbəbləri, başqa millətlərdən sayca çox olması, mədəni fərqlərin burada ən açıq şəkildə görünməsi və bu azlığın mədəni cəhətdən ən aktiv olması ilə müəyyənleşə bilər.” (Heinze 1986. səh. 6.) Heinzenin araşdırması və gəlidiyi nəticə Almaniyada türk məhcər ədəbiyyatının nə qədər məhsuldar olduğunu isbat edir.

1996-cı ildə Annette Wierschke üç türk qadın yazıçı ilə müsahibəsinə əsaslanaraq, “Özünü isbat edərək yazmaq. O, “Aysel Özakin, Alev Tekinay və Emine Sevgi Özdamarın əsərlərində mədəni münaqişə və kimlik” adlı tədqiqat əsərini yazır. (Wierischke 1996) Bu əsər fərqli mədəni mühitdə yaranan yeni şəxsiyyət proseslərinin həqiqi şəxsiyyətlə bağlılığından bəhs edir. Yəni yeni performans şəxsiyyətlərin mənşəyini müsahibələrdən də istifadə edərək analiz edir. Almaniyada türk məhcər ədəbiyyatı ilə bağlı tədqiqatların və məqalələrin siyahısını bir az da uzada bilərik. Bütün bunlar Alman ədəbi mühitində türk məhcər ədəbiyyatının qəbulunu və təsirini göstərir.

Almaniyada türk mühacir yazarlar və əsərlərinin mövzu xüsusiyyətləri

Türk mühacir yazıçılarının birinci nəsli. Mühacirlərin tələb və problemlərini Almaniya hökumətinə və cəmiyyətinə çatdırmaq üçün əlinə qələm almışdır. “Bu dövrdə yazılan ədəbi əsərlərin əsas məqsədi türk mühacir işçilərin problemlərini alman cəmiyyətinə çatdırmaq olmuşdur. Bu yazıçılar türk insanının mühacirətdə olduğu dövrün bir növ sənədləşdiricisi olaraq adlandırılabilir. Birinci nəsil yazıçıların yaradıcılığında satirik və tənqidi ifadə vasitəsi üstünlük təşkil edir. Əcnəbi işçilərin övladlarına dərs deyən müəllimlər, işgüzar dairələr və sosioloqlar bu əsərləri izləyən kütlə idi. Yüksel Pazarkaya, Bəkir Yıldız, Aras Ören, Nevzat Üstün bu dövrün ilk yazarlarındanıdır. Daha sonra bu adlara Güney Dal, Fakir Baykurt, Həbib Bektaş, Şinasi Dikmen, Yaşar Mırac, Fəthi Savaşçı kimi başqa yazarlar da əlavə olundu”. (H.Asutay və S.Çekten, 2013, s. 214) Birinci nəsil türk mühacirləri arasında Nevzat Üstün (1924-1979), Bəkir Yıldız (1933-1998) və Yüksel Pazarkayanı (1940-cı il təvəllüdü) görə bilərik. Nevzat Üstün 1965-ci ildə “Almaniya Almaniya” adlı hekayə kitabını nəşr etdirmişdir. Bu, türk mühacir ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq köç prosesinin problemlərini təsvir edən və eləcə də Almaniyada nəşr olunan ilk əsər hesab olunur. Eyni zamanda B.Yıldız türk mühacirlərinin müxtəlif problemlərindən bəhs edən müxtəlif mövzularda

romanlar yazan ilk müəllif hesab olunur. Onun 1966-cı ildə yazdığı “Almaniyada türklər” romanı bu mənada çox əhəmiyyətlidir. Bəkir Yıldızın tərcümeyi-halı kimi oxuna bilən bu romanın baş qəhrəmanı Yücenin iqtisadi köç hekayəsi B.Yıldızın qələmindən sadə və real dildə anlatılır. Türk məhcər ədəbiyyatının ilk mərhələsinin bir digər tanınmış yazıçı və şairi Yüksel Pazarkayaadır. O, iqtisadi köç prosesi ilə bağlı şeirlərini türkcə yazmışdır. Y.Pazarkaya yaradıcılığında müəllifi olduğu əsərlərlə yanaşı tərcümə fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşdur. Alman dilindən türk dilinə və türkcədən alman dilinə çoxlu tərcümələr etmişdir. Ədəbi fəaliyyəti dövründə hər iki dildə əsərlər yazan Y.Pazarkayanın şeirləri 60-70-ci illərdə qəzet və antologiyalarda dərc olunub. 1965-1966-cı illərdə Ştutqartda türkcə nəşr olunan "Metaller" qəzetində çap olunub. Y.Pazarkaya “somut şeir” hərəkatının Türkiyədə də ilk qurucusu hesab edilir.

“Pazarkayanın 50-60-cı illərdə Almaniya “somut şeir” hərəkatının nümayəndələri ilə qurduğu yaxın münasibət və bu səpgidə yazdığı əsərlər Türk ədəbiyyatına da yenilik qazandırdı. Məhz Y. Pazarkayanın “somut şeir”i türk ədəbiyyatına gətirməsi türk poeziyasının beynəlxalq səviyyədə genişlənməsinə gətirib çıxardı. Türk şair və yazıçılar o illərdə Y. Pazarkayanın türk ədəbiyyatına gətirdiyi gətirdiyi yeniliyin fərqi də deyildilər. Türk ədəbiyyatının Avropa ədəbiyyatına inteqrasiya prosesində yeni bir mərhələ oldu. O, “somut şeir” nümunələri və nəzəri araşdırmaları ilə Türkiyədə də bu janrın tanınmasına yönündə öncülük etmişdir. (Balcı 2010, s.185)

1970-ci illərdə türk əməkçi miqrantların həyatından türkcə və almanca yazan daha bir neçə yazıçı var. Onlardan biri də Fəthi Savaşçıdır (1930-1989). O, poeziya, hekayə və roman janrında əsərlər yazıb. F.Savaşçı, hekayə və şeirlərində əsasən mühacirlərin problemlərini dilə gətirir. 1980-ci ildən Almaniya yaşayan Fakir Baykurt (1929-1999) isə ədəbi fəaliyyətə Türkiyədə ikən başlamışdır. O, Türkiyədə “İlanların qisası” əsəri ilə cəmiyyətdə rezonans yaradıb və sonradan bu əsəri Almaniya “Die Rache der Der Schlangen” adı ilə nəşr olunub. Yazıçının altmışa yaxın əsəri Türkiyədə və Almaniya nəşr olunub. Əvvəlcə türkcə, sonra almanca yazıb.

Almaniya ən çox oxunan türk yazarlarından biri Hüseyin Aras Örendir (1939-). Aras Ören 1969-cu ildən Almaniya yaşayır. 1970-ci ildə o, "Gedichtband Disteln für Blumen" (Dəvətikanı çiçəklərinin şeir kitabı) adlı əsərini nəşr etdirir. 1973-cü ildə Rotbuch nəşriyyatı alman dilinə tərcüməsini nəşr etdirir. Bu əsər əks-səda yaratmasa da, Aras Örenin “Berlin Üçlemesi” (Trilogiyası) adlanan “Was will Niyazi in der Nauny Strasse” (Niyazi Nauny küçəsində nə istəyir?) (1973), “Der kurze Traum aus Kagithane” (Kağıthanədən Qısa Röya) (1974) və “Die Fremde ist auch ein Haus” (Qürbət də bir evdir) (1980) adlı üç şeir kitabı Almaniya rəğbətlə qarşılır. Şeirlər Almaniya türk əməkçi miqrantların acınacaqlı vəziyyətinə toxunan ilk ədəbi və eyni zamanda uğurlu mətnlər arasında yer alır. O, trilogiyanın başlanğıcı olan “Was will Niyazi in der Nauny Strasse” (Niyazi Nauny küçəsində nə istəyir?) əsəri ilə satış rəqəmlərini 10 min nüsxəyə çatdıraraq şöhrət qazanıb. 1983-cü ildə İtalyan yazıçısı Franko Biondi ilə birlikdə Adalbert von Chamisso mükafatını almışdır. (Spaich, 1981 s. 43) “Was will Niyazi in der Nauny Strasse” əsəri bir neçə filmin ssenarisi olaraq kino sənətində istifadə olunmuşdur. Aras Ören bu şeirlərində Almaniyanın, xüsusən də Berlindəki fəhlələrin həyatını bütün ziddiyyətləri ilə təsvir edir. Bu kitablar müəllif tərəfindən ön söz əlavə edilməklə bir cildə yenidən nəşr edilmişdir. Aras Ören şeir kitabları ilə yanaşı, roman və hekayələrin də müəllifidir. Onun “Gündoğduların Yüksəlişi” adlı əsəri Almaniya fəhlə kimi gələn, sonra özünü təkmilləşdirərək yazıçı, ziyalı olan minlərlə türkün həyatından, arzularından, duyğularından, əzmindən bəhs edir.

Güney Dal (1944) və Yüksel Pazarkaya alman ədəbi çevrələrində və alman cəmiyyətində tanınan və bəyənən türk yazarları olaraq sevilir. Bu yazıçılar arasında 1945-ci il təvəllüdü Şinasi Dikmen də var. O, Y.Pazarkaya ilə birlikdə ilk ədəbi nəşirdə almanca yazan yazıçıdır. Şinasi Dikmen türk mühacir yazıçıları arasında satira janrı sahəsində mühüm yer tutur.

Nəticə

Alman ədəbiyyatında zamanla yeni bir fenomen kimi meydana gələn, tanınan və qəbul edilən mühacirət ədəbiyyatı anlayışının yaranmasında və inkişafında türk mühacir yazarlarının rolu çox

böyükdür. Almaniyadakı türk yazarları köç ədəbiyyatının yaranması istiqamətində mühüm addımlar atdılar. Onlar 1960-cı illərdən etibarən ədəbi fəaliyyətə başladılar. Almaniyadakı türk yazıçılar köç ədəbiyyatının formalaşmasında və inkişafında mühüm öncüllər hesab edilir. 1963-1965-ci illər arasında ilk türk əsərlərinin meydana çıxması və inkişafı diqqət çəkir. İlk zamanlar bir o qədər də ciddi qəbul edilməyən türk mühacir ədəbiyyatı zaman keçdikcə tanınmağa, Alman tənqidçiləri tərəfindən müsbət mənada təhlil olunmağa başlandı. Hətta bir çox alman tənqidçilərinin yazılarında türk mühacir ədəbiyyatının alman ədəbiyyatının zənginləşməsində mühüm rol oynadığı bildirilir.

Nəticə etibarilə bu araşdırmada Almaniyadakı türk mühacir ədəbiyyatının mərhələli inkişafı, ələ alınan əsas mövzular müəyyənləşdirilməyə çalışılır. Türkcə və almanca yazan şair və yazıçılar alman tənqidçilərinin və oxucularının diqqətini cəlb edərək, mühacirət ədəbiyyatına öz töhfəsini verməyə çalışdığı qənaətinə gəlinir. Məqalədə Almaniyada mühacirət ədəbiyyatı anlayışının yaranmasında və inkişafında türk mühacir yazarlarının mühüm rolu göstərilir. Türk mühacir yazıçıların alman ədəbiyyatının zənginləşməsindəki rolu Almaniyada çap olunmuş antologiyalar, elmi məqalələr və tədqiqatlar nəzərə alınaraq müəyyənləşdirilir. Eyni zamanda Alman ədəbi cəmiyyətlərin təsis etdikləri mükafatların verilməsi türk mühacir ədəbiyyatına müsbət mənada öz təsirini göstərdiyi araşdırılmışdır.

Türk mühacirət ədəbiyyatının xronoloji olaraq formalaşdığı dövrdən etibarən son illərə qədər olan dövrü qısaca, mühüm cəhətləri ilə qeyd olunur. Bu məqalədə türk mühacirət ədəbiyyatı mərhələli olaraq təhlil edildiyi zaman alman ədəbi tənqidçilərin əsərlərinə də müraciət olunmuşdur. Bu da Almaniya formalaşan türk mühacirət ədəbiyyatına obyektiv yanaşmanı göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abel Julia: Positionslichter, Die neue Generation von Anthologien der „Migrationsliteratur“. In: ARNOLD, Heinz Ludwig: Literatur und Migration. München: Edition Text + Kritik Verlag, 2006
2. Ackermann Irmgard, Nachwort. In Dies (Hrsg), Fremde Augenblick. Mehrkulturelle Literatur in Deutschland. Bonn: Inter Nationes Verlag, 1996
3. Balcı Umut, Yüksel Pazarkaya: “Somut şiir”, Dilin Çağrısı, Yüksel Pazarkaya’ya Ellinci Sanat Yılında Armağan, Hazırlayan İnci Pazarkaya, TÜYAP 2010
4. H.Asutay ve S.Çelikten, Eğitim Fakültesi Dergisi 26(1) 2013
5. Heinz Hartmut: Migrantenliteratur in der Bundesrepublik Deutschland. Bestandsaufnahme und Entwicklungstendenzen zu einer multikulturellen Literatursynthese. Berlin: Express Edition Verlag. 1986.
6. Ören Aras: Gündoğduların Yükselişi, Roman, İstanbul 1985
7. Rösche Heid: Migrationsliteratur im interkulturellen Kontext. Ein didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakin, Franco Biondi und Rafik Schami, Frankfurt am Main 1992
8. Spaich Herbert: Fremde in Deutschland-Unbequemes Kapitel unserer Geschichte. Weidheim und Basel: Beltz Verlag 1981
9. Thore Petra: „Wer bist du hier in dieser Stadt, in diesem Land, in dieser neuen Welt“. Die Identitätsbalance in der Fremde in ausgewählten Werken der deutschsprachigen Migranteliteratur. Stockholm: Elanders Gotab. 2004
10. Wierischke Anette: Schreiben als Selbstbehauptung. Kulturkonflikt und Identität in den Werken von Aysel Özakin, Alev Tekinay und Emine Sevgi Özdamar. Mit Interviews. Frankfurt am Main: Verlag für interkulturelle Kommunikation. 1996
11. Yıldız Bekir, Türkler Almanya’da, Roman, Everest Yayınları, İstanbul 2012
12. Zielke-Nadkarni, Andrea: Frauenfiguren in den Erzählungen türkischer Autorinnen. Identität und Handlungs(spiel)räume. Frankfurt 1996

РЕЗЮМЕ**Сария ГУНДОГДУ*****Роль турецких авторов в развитии мультикультурной литературы Германии в процессе глобализации******Ключевые слова:*** литература мигрантов, Германия, турецкие писатели-иммигранты

Литература турецкой эмиграции, появившаяся в Германии со второй половины 20 века, привнесла в немецкую литературу новое явление. Это межкультурная, иммигрантская, мультикультурная и то, что мы называем эмиграционной литературой.

Литература эмиграции в Германии, реальная жизнь, столкновение культур, литературные и документальные произведения, написанные на социальные темы, в целом внесли важный вклад в обогащение немецкой литературы. Сегодня, когда мы думаем об эмиграционной литературе в Германии, первое, что приходит на ум, это турецкая эмиграционная литература. Удобнее проводить исследования в литературной сфере, связанной с культурой и литературой турецких иммигрантов, чем с другими меньшинствами. Хотя есть определенный материал для итальянского региона, литературные произведения турецкого региона составляют большинство. Тот факт, что турецкие иммигранты составляли численное большинство и в то же время активно жили и сохраняли культурные различия и культурные особенности, оказал влияние на немецкое общество.

В статье определяются некоторые аспекты рецепции литературы турецких иммигрантов в Германии. Анализируются этапы и особенности литературы турецкой эмиграции в Германии. Сначала турецкие писатели-иммигранты писали в основном на турецком языке, но позже они писали произведения и на немецком языке. Произведения, написанные на турецком языке, переводятся на немецкий язык и публикуются. Эти произведения разнообразны с точки зрения поэзии, прозы, повествования и сатиры. В статье рассматривается важная роль турецких писателей-иммигрантов в создании и развитии концепции иммигрантской литературы в Германии, а также определяется, насколько они способствовали обогащению немецкой литературы. Учитывались антологии, научные статьи и исследования, опубликованные в Германии.

SUMMARY**Sariyya GUNDOGDU*****The Role of Turkish Writers in the Development of German Multicultural Literature within the Globalization Process******Keywords:*** migrant literature, Germany, Turkish migrant writers

The Turkish emigration literature, which has appeared in Germany since the second half of the 20th century, brought a new phenomenon to German literature. This is intercultural, immigrant, multicultural, and what we call "emigration" literature.

Literature of emigration in Germany generally made important contributions to the enrichment of German literature from different perspectives such as real life, clash of cultures, and literary and documentary works written on social issues. Today, when we think of emigration literature in Germany, the first thing that comes to mind is Turkish emigration literature. It is more convenient to conduct research in the literary field related to Turkish immigrant culture and literature than other

minorities. Although there is a certain amount of material for the Italian region, the literary works of the Turkish region are the majority. The fact that the Turkish immigrants were a majority in terms of numbers and, at the same time, actively lived and preserved cultural differences and cultural characteristics had an impact on German society.

The article defines some aspects of the reception of Turkish immigrant literature in Germany. The stages and characteristics of Turkish emigration literature in Germany are analysed here. At first, Turkish immigrant writers wrote mainly in Turkish, but later they also produce works in German. Works written in Turkish are translated into German and published. These works are diverse in terms of poetry, prose, narrative and satire. The article examines the important role of Turkish immigrant writers in the creation and development of the concept of immigrant literature in Germany, and determines how much they contributed to the enrichment of German literature. Anthologies, scientific articles and studies published in Germany are also taken into account.